

YALOVADA BULUNAN İKİ MEZARTAŞI

İstanbul Asarı Atika Müzeleri Müdür Muavini
Dr. Arif Müfit

Geçen sene Yalova kaplıcalarındaki hafriyatı idare ederken parkta dikilmiş olan iki mezartaşı şekilleri itibarile pek ziyade nazarı dikkatimi celbetmişlerdi. O zamanlar bu iki isteli fotoğrafi ettirmiş ve kitabelerinin estampajlarını almıştım. Bilâhare yazıları hal ve kıraate muvaffak oldum. Bu iki istel hakkında yapmış olduğum tetkikatı burada hulâsa edeceğim.

Mezartaşı No 1 (Res. 1). — Bu taşın genişliği alt kısmında 55, üst kısmında ise 45 santimetredir. Yüksekliği, alt kısmın toprak içine gömülmüş olduğundan, kat'i bir surette tespit olunamamıştır. Topraktan hariç olan kısmın yüksekliği 130 santimetredir. Taşın kalınlığı 25 santimetreyi geçmemektedir.

Bu mezartaşı iki kısımdan müteşekkildir. Alt kısım üzerinde kitabe ve uçlarında «akroterler» i havi bir autel=mezbah şeklindedir. İki akroterin arasındaki hafif çukurlatılmış sahada bir «Medüz» başı vardır. Üst kısım Anadoluda sık sık tesadüf olunan üç köşe «fronton» ve «akroterler» i havi bir mezar istelinden ibarettir. Mustatil şekilde çukurlatılmış bir sahanın içinde bir yatağın üzerine uzanmış iki erkek tasvir olunmuşlardır. Bunlardan biri elinde bir çelenk tutmaktadır. Yatağın önünde üzerinde meyvalar bulunan bir masa vardır. Sol köşede, bir iskemlenin üzerinde, başı örtülü bir kadın oturmaktadır. Bu istelin işçiliği gayet kabadır. Tasvir olunan eşhastâ tenasüp ve ahenk yoktur. Başlar çok büyük düşmüş, gözler arkayık Yunan eserlerinde olduğu gibi ince uzun resmedilmişlerdir. Mezbah şeklindeki alt kısımda 7 satırlık bir kitabe vardır:

ΑΥΓΗ ΜΑΤΡΟΔΩΡΑ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΖΩ
ΣΑ ΕΑΥΤΗ ΚΑΙ ΤΩ ΕΑΥΤΗΣ ΑΝΔΡΙ ΔΙΟ
ΔΩΡΩ ΔΩΡΙΩΝΟΣ ΖΗΣΑΝΤΕΙ ΕΤΗ
Ο ΚΑΙ Ο ΥΕΙΟΣ ΑΥΤΗΣ ΔΩΡΙΩΝ
ΖΗΣΑΣ ΕΤΗ Λ ΤΟΔΕ ΜΝΗΜΙΟΝ
ΑΝΕΣΤΗΣΑ ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ
ΜΗΤΡΟΔΩΡΟΥ ΚΑΙ ΕΡΜΗ ΧΑΙΡΕ

Tercümesi:

Teofilosun kızı Avge Matrodora daha hayatta iken kendisi için ve 70 sene yaşamış olan kocası Dorionun oğlu Diodoros için ve 30 sene yaşamış olan oğlu Dorion için bu abideyi hayatta kalan çocukları Metrodoros ve Herme ile birlikte dikti.

Res. 1 — Yalova, mezartaşı Nr. 1

Harflerin yüksekliği 2,5 santimetredir. (Φ) harfinin küçük bir daire ve uzun şakuli bir çizgiden mürekkep olması, (Θ) harfinin ortasındaki ufki çizginin harfin bütün genişliğince devam etmesi, Sigma harfinin (Σ) şeklinde yazılması, bazı harflerin birbirine bitişik olmaları aşağıda tarif edeceğimiz (Gerüllane) nin mezar kitabesinde kullanılan harflere benzemekte ve bu iste-

Res. 2 — Yalova, mezar taşı Nr. 2

lin Milâttan sonra üçüncü asrın ilk nısfına ait olduğunu göstermektedir. Üs-kübide bulunmuş ve Milâttan sonra üçüncü asra ait olan bazı kitabelerin bizim kitabe ile büyük müşabehetleri vardır (Athenische Mitteilungen, 12, 1887, S. 177 No. 8 — Sitzungsberichte der Berliner Akademie, 1888, S. 867 No. 14).

Mezar taşı No.2 (Res. 2). — Bu taşın genişliği 52, şimdiki yüksekliği 120, kalınlığı ise 20 santimetredir. Bu istel esas itibarile birincinin aynıdır. Yalnız mezbah şeklindeki kısımda, kitabenin altında öküzler, saban, orak ve muhtelif çiftçi aletleri ince çizgiler vasıtasile gösterilmişlerdir. Üst kısmındaki istelde, frontonun alt kısmı nısf daire şeklinde yukarı doğru kıvrılmıştır.

8 satırlık kitabeyi buraya dercediyorum:

ΟΑΥΜΠΙΑC ΑΡΙCΤΩΝΟC ΖΩΝ
ΑΥΤΩ ΚΕ ΤΗ ΕΑΥΤΟΥ ΓΥΝΕΚΙ
ΜΑΡΚΙΑΝΗΛΙ (böyledir!) ΖΗCΑΧΗ

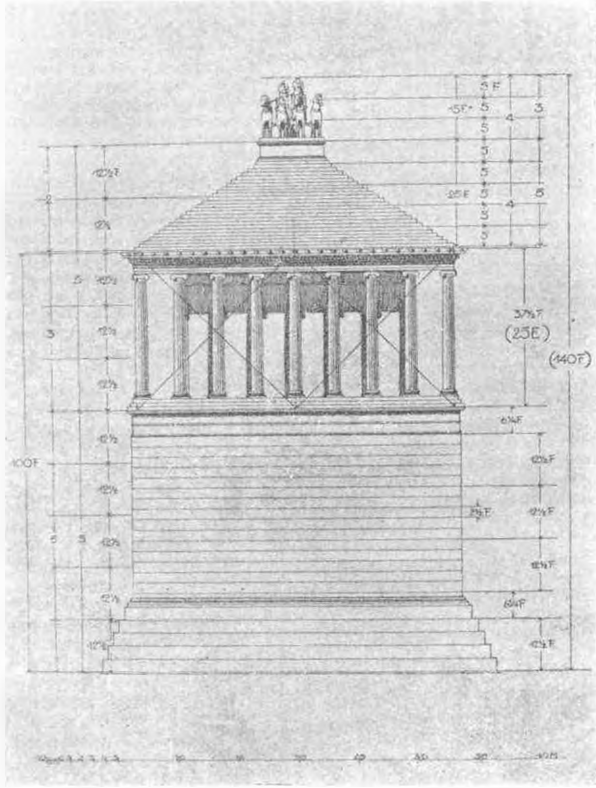
Res. 3 — (Diliporis) in mezar abidesi
(Athenische Mitteilungen 17, 1892 levha 5)

ETH EIKOCI IIENTE MNH
MHC XAPIN KE TA TEKNA
MOY CYNANECTHCAN
MAΓNOC KE NEMEPIC
XEPE

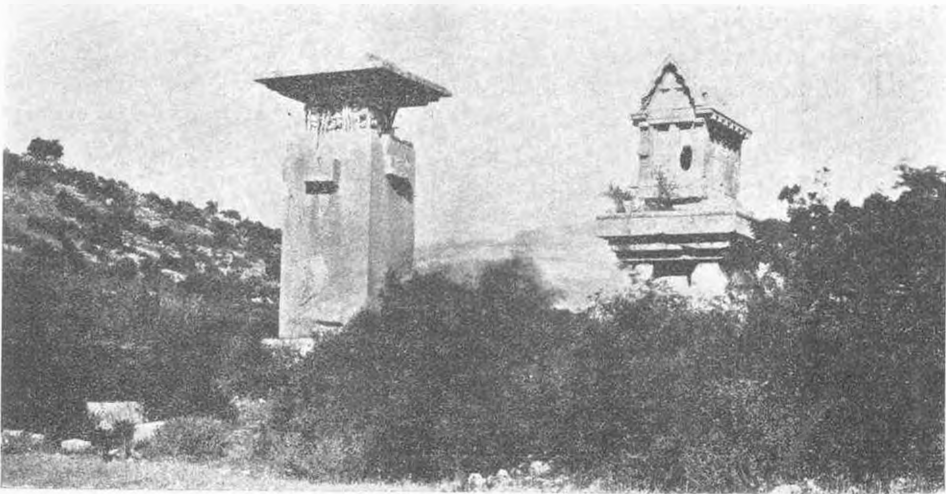
Tercümesi:

Aristonun oğlu Olümpas hayatında kendisi için ve 25 sene yaşamış olan karısı Markiane için çocukları Magnos ve Nemeris ile beraber (bu taşı dikti).

Harflerin yüksekliği 2,5 santimetredir. Bu kitabe H. v. Prott tarafından Athenische Mitteilungen, 27, 1902, S. 267 de neşrolunmuştur. Prott Yani A. Hüdaverdiogluna atfen 1893 yahut 1894 senelerinde Yalovada bu iki mezar-taşının bulunduğunu, bunlardan birinin kitabesinin okunamadığını yazıyor.

Res 4 — (Mavsolos) un Bodrumdaki mezarı
(Archäolog. Anzeiger, 1927. Beilage 7, S. 162)

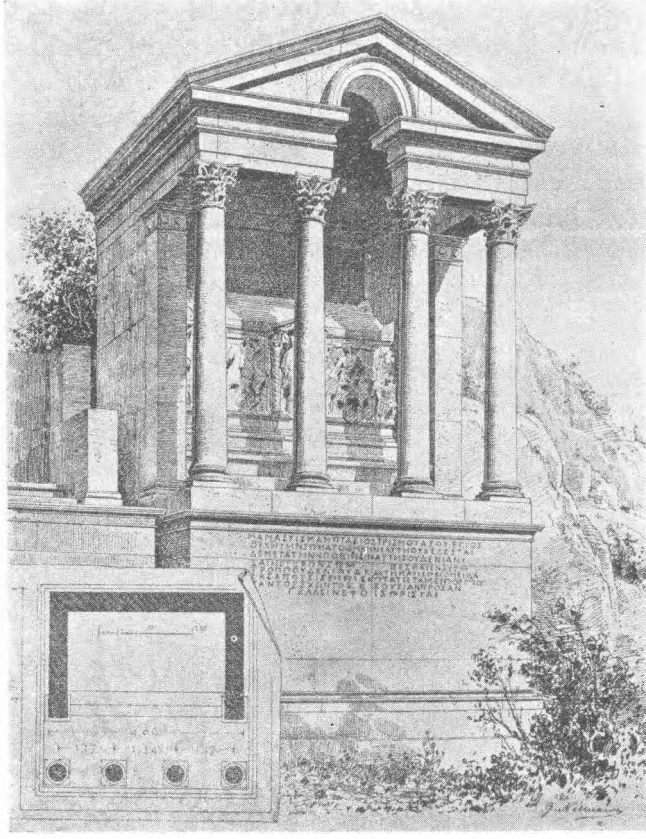
Res. 5 — Iksantos mezarları
(Beundorf-Niemaun, Reisen in Lykien u. Karien I, levha 26)

Aynı şekilde üçüncü bir istel Yalovada Seyrisefain deposundadır. Bu isteli tetkik etmeğe vakit bulamadım. 2 numaralı istelin harfleri daha muahhar bir devire aittirler. Hatlar 1 numaralı kitabede olduğu gibi düz değildir. Bilhassa (E) ve (M) şekilleri şayanı dikkattir. Bu kitabe Milâttan sonra üçüncü asrın sonlarına aittir.

Tarif ettiğimiz bu iki mezartaşının şekli pek nadirdir ve üzerinde biraz tevakkuf etmeğe değer. Mezar istelinin mezbah şeklinde yüksek bir kaidenin üzerine oturtulmuş olmasına şimdiye kadar Yalovadan başka bir yerde tesadüf edilmemiştir. Biz burada bu «mezar istelini yükseltme» fikrinin ilk evvel nerelerde mevcut olduğunu, ne suretle Küçükasyaya yayılıp Yalovaya kadar nüfuz ettiğini araştıracağız. Bitinyada (Yalova dahi bu kıt'aya dahildir) Mekece civarında Açikkaya mevkiinde bir mezar abidesi yükselmektedir (Res. 3). Bu abidenin alt kısmı bizim istelerde olduğu gibi kitabeyi havi bir mezbah şeklindedir. Bu mezbahın üzerinde uzun tarafları üç tabakadan müteşekkil iyonik tarzında bir «arşitrav», kısa tarafları ise bir «konsol» şeklinde olan cesim bir taş bulunmaktadır. Bu taş üzeri «Medüz» başlarile süslü bir lâhti taşımaktadır (B. Graef, Athenische Mitteilungen 17, 1892, S. 80 v. s., levha 5). Kitabesine nazaran bu abide Diliporis namında birine aitti. O civarda buna benzer birkaç tane mezar abidesi daha bulunmuştur. Bunların en mühimlerinden biri (Gerüllane) ye ait olanıdır (B. Graef, Athenische Mitteilungen 18, 1893, S. 27 v. s.). Yalovadaki mezartaşlarına örnek olduklarını kabul etmemiz lâzımgelen bu abideler dahi Milâttan sonra 3 üncü asra aittirler.

Bu «mezarı yükseltme» fikrine daha çok eski zamanlarda, Milâttan evvel 7 inci asırdan itibaren Likyalılarda tesadüf olunur. Likya mezarlarının bir kısmı 4 — 5 metre yüksekliğinde yekpare bir taşın üzerinde bulunan bir mezar odasından ibarettirler. Bazen bu odanın haricî duvarları kabartmalarla süslenmiştir. Odanın üzeri cesim bir taş kapak ile örtülmüştür. Milâttan evvel 7 inci asrın sonlarına ait bir mezar odasının kabartmaları İstanbul Müzesindedirler (G. Mendel, Catalogue de Sculptures I, S. 271 v. s.). Daha sonraki devirlere ait mezar kulelerine İksantos (Xanthos) da tesadüf olunur (Res. 5) (Bénndrof - Niemann, Deisen in Lykien und Karien I, S. 86, levha 26). Bu resimde sağ tarafta Bitinyada olduğu gibi yüksek bir kaidenin üzerine oturtulmuş bir lâhit dahi görülmektedir. Alman arkeoloğlarından F. Matz «mezarı yükseltme» fikrini tahlil etmiş ve bunda Yunan tesirâtı bulmuştur: ölü bir yarım ilâh olmuştur, binaenaleyh insanların seviyesinden daha yüksek bir mevkiye bulunmuştur. Binaenaleyh insanların seviyesinden daha yüksek bir mevkiye bulunmalıdır (Die Antike 4, 1928, S. 266). İksantostaki «Nereidler abidesi» (Krischen, Athenische Mitteilungen 48, 1923, S. 96 v. s.) ve Halikarnas = Bodrumdaki Mavsolosun meşhur mezarı (Res. 4) (Krüger, Bonner Jahrbücher, 127, 1922, S. 84 v. s. levha 1 — 4. Krischen, Archäologischer Anzeiger 1927, S. 162 v. s.) yüksek bir kaidenin üzerinde bulunan mezar odalarile tamamile Likya mezarlarının tesiri altındadırlar.

Yüksek mezarlara Roma İmparatorluğu zamanında dahi Küçükasyanın ce-

Res. 6 — (Mamastis) in mezarı
(Lanckoronski, Städte Pamphylens und Pisidiens II, Res. 83)

nup sahillerinde tesadüf olunur. Misal olarak Pisidyada Termessos civarında Mamastis (Res. 6), yahut Armasta [1] yahut Agathamerosun mezarları zikrolunabilirler (Lanckoronski, Städte Pamphylens und Pisidiens II, S. 114 v. s., Res. 83, 86/7, 90. Levha 21). Yukarda tarif ettiğimiz Bitinya mezarları dahi aynı gruba dahildirler. Bu mezarlar Küçükasyadan İtalyaya dahi geçmişlerdir. Akragasdaki Teronun (Serradifalco, Antichità di Sicilia III, levha 60. — Antike 4, 1928, Res. 7) yahut Romadaki Bibulusun mezarı (R. Delbrück, Hellenistische Bauten in Latium II, S. 37 v. s., levha 21/2. — Antike 4, 1928, Res. 8) Küçükasya mezarlarını takliden yapılmışlardır.

[1] Bu iki mezarın cephesinde frontonun altında 2 numaralı istelde olduğu gibi nısf daire şeklinde kıvrılmış bir arşitrav vardır. «Suriye tarzında fronton» tesmiye olunan bu kabîl frontonlara bilhassa milâttan sonra 2 inci asırda Suriyede ve Küçükasyada mabetlerin cephelerinde tesadüf olunmaktadır (Kohl-Watzinger, Antike Synagogen in Galiläa, 1917, S. 147 v. s. — Weigand, Bülliciana Strena, S. 97 v. s.). Bu tarzda frontonlar taş (Archäologischer Anzeiger 1930 S. 171 Res. 1) ve kurşun lâhîitlerin üzerlerinde dahi tasvir edilmişlerdir (A. Müfit, Archäologischer Anzeiger 1932, S. 434/5).

Kule şeklindeki mezarlara Suriye ve şimalî Afrikada dahi tesadüf olunur. «Der Stockwerkbau der Griechen und Römer» namındaki eserimde (S. 99 v. s.) kökleri Likyada bulunan Küçükasya mezarlarile Suriye - Afrika mezarları arasındaki farkı izah etmiştim. Gerek Suriyede, gerek Afrikada mezarı yükseltme fikri mevcut değildir. Buradaki mezar kuleleri mezarın yerini göstermek için yapılmış abidelerdir. Bu kulelerin içindeki mezarlar zemin katında, yahut toprağın içine oyulmuş mağaralardadırlar.

Likyalılar, Etiler gibi pek eski zamanlardanberi Küçükasyaya yerleşmiş Türk kavimlerindenidir. İşte bunların Milâttan evvel 7 inci asırda icat ettikleri yüksek mezarlara Roma İmparatorluğunun son devresinde Yalovada tesadüf ediyoruz. Yalova istellerinin sahipleri yüksek bir kaide üzerine bina edilmiş bir mezar odası, yahut bir lâhit yaptırmağa maddî imkân bulamadıklarından yalnız tasvirlerini havi istellerini yüksek bir kaidenin üzerine vazetmekle iktifa etmişlerdir.

İstanbul, Mayıs 1933.

1931 DE ANKARADA MEYDANA ÇIKARILAN ASARI ATİKA

KNUT OLOF DALMAN

Ankaranın bulunduğu coğrafi saha Etiler (Hitit) tarafından büyük ölçüde bir yerleşme devresinden sonra milâttan evvel binlerce sene zarfında birçok defa tekerrür eden kavimlerin göçü dolayısıyla hiçbir sakin ve parlak devreye mazhar olmamıştır. Milâttan üç asır evvel Küçükasyayı istilâ eden Galatlar dahi o zamanki medeniyetin varisleri bulunan ve helenistik camiasına giren devletlerle harp ederek bu memlekette yerleşmişlerdir. Bunlar siyâsî bir teşek-

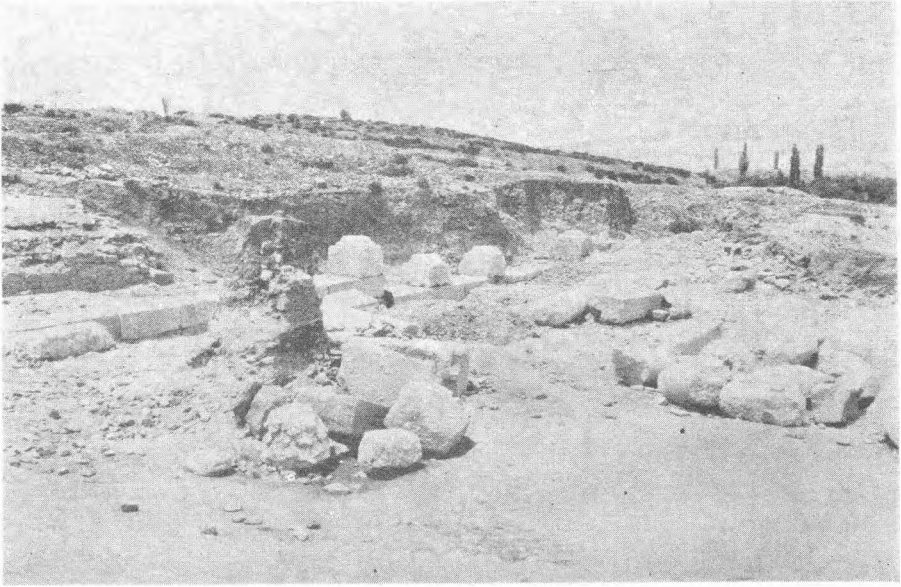
Çankırıkapı Roma hal caddesinde Stilobat

kül vücuda getirerek devletlerle olan sürekli harplerde bir rol oynıyabilmişler, ancak helenistik medeniyetine başlangıçta pek az ısınmışlardı. Küçükasya milâttan 25 sene evvel bir Roma vilâyeti olduktan sonra sakin bir tarzda inkişaf ve tedricen eski medeniyet camiasına iltihak için müsait bir temel vazeldilmiş bulunuyordu. Bizim için bu inkişafın daha başlangıcına ait birinci dereceden mükemmel bir vesika Ankaradaki Ogüst Mabedidir. Aslı metni lâtince

ve yunanca olmak üzere Kayserin icraatına müteallik ve vilâyet ahalisine hitap eden bir kitabe bu mabedin duvarlarına hâkolanmıştır. Bundan vilâyet ahâlisinin her iki lisanı anladıklarına hükmolunabilir. Şark vilâyetlerinin geniş bir mikyasta imarına ait ikinci bir devre Kayser Tırayan ile başlar. Uzun bir sulh devresi esnasında yerleşme kesafeti süratle artmıştır. Yerleşme ile birlikte şehrin medenî sahası büyümüştür. O zaman vilâyet merkezi olan Ankara (An-cyra) ilk karında bu zaman zarfında en büyük inkişafa nail olmuştur. Halihazırdaki yeni inşaat esnasında hemen her tarafta, bu zamana ait kalıntılar meydana çıkmaktadır.

1. ÇANKIRIKAPIDA MEYDANA ÇIKARILAN ASARI ATİKA

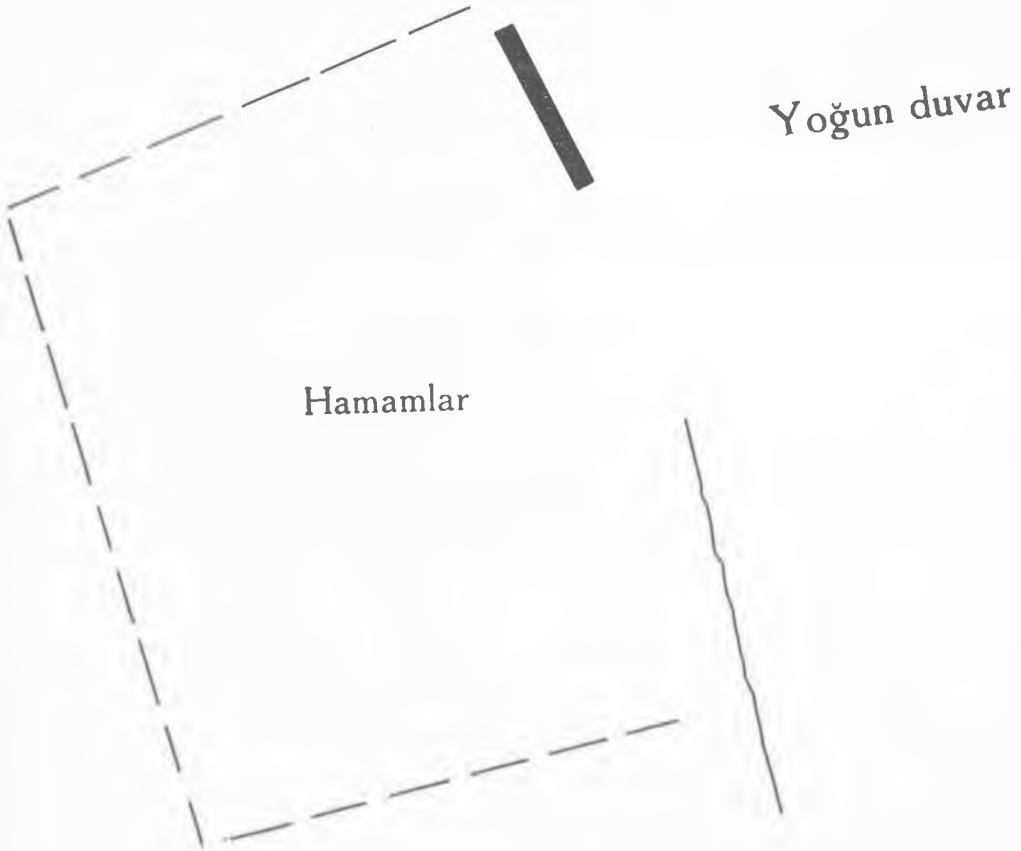
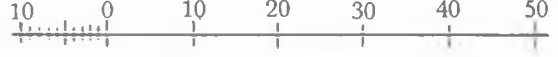
Bu cinsten en mühim kalıntılar elyevm Gazi Heykelinden itibaren düz bir kavisle şehrin şimal hududunda bulunan dere köprüsüne kadar uzanan yeni

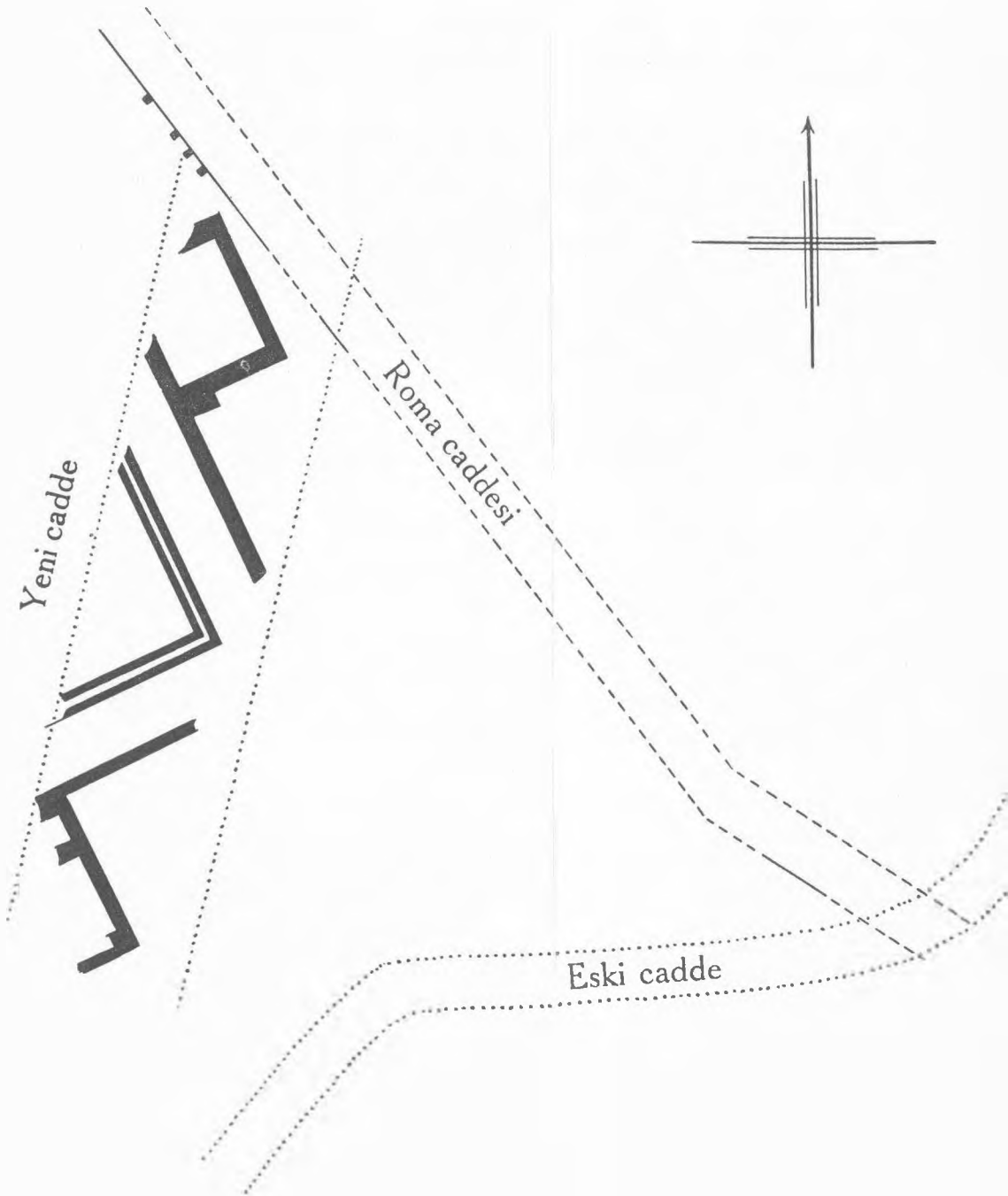

Çankırıkapıdaki, Stilobat

bir cadde açılırken meydana çıkarılmıştır. Bu husus için Çankırıkapı civarında topraklar kazılarak tesviye edilmekte ve sonra bu topraklarla nehir kenarları doldurulmaktadır. Türkiye Maarif Vekâleti Asarı Atika, Müzeler Müdürlüğü bulunan asarı atıkaya derhal vaziyet ederek hafriyatın durdurulmasını emretti (hafriyat plânını gösteren Şekil 1 e müracaat). Burada asırlarca kapalı kalan Türk tarihinin bir cüz'ünü kurtarmak ve ilmi serbest bırakmak meselesi mevzuubahs olduğunu nazarı itibara alan Maarif Vekâleti Alman Asarı Atika Enstitüsü ile de muhabereye girişti. Alman Asarı Atika Enstitüsü, bulunan asarı atıkayı tetkik etmek ve plânını yapmak üzere, asarı

ANKARA CANKIRI KAPISI

Yeni cadde

Roma caddesi

Eski cadde

atika âlimlerinden Dr. Bittel ve Dr. Dalman'ı Ankara'ya gönderdi. Bunlar Nafia Vekâletinin muzaheretini ve Maarif Vekâletinin daimî himayesi tahtında müteaddit hafriyat sayesinde hakikati izaha muvaffak olmuşlardır. Bir Roma caddesi şimal sathı mailinde mail olarak ortadan kat'olunmuştur. Büyük düz taşlardan yapılmış kaldırım iyi muhafaza edilmiş bir haldedir. Bir yanda, toprak altında, kilden mamul su boruları bulundu. Caddenin yalnız cenup cihetinde, ağlebi ihtimal iptida her iki tarafta mevcut bulunan, sütunlu bir avlu bozulmamış bir vaziyettedir. Bu sayede halk gölgede gidebilirdi ve arka tarafta dahi dükkânların methali bulunuyor ve heyeti mecmuası bir şark pazarının ilk

Ankara Çankırıkapı Roma avlusunun köşesi

methalini teşkil ediyordu. Cadde kaldırımının ancak küçük bir kısmı meydana çıkarıldı. Bununla beraber temadi eden istilobat (Stylobat=payedan) Maarif Vekâleti tarafından garp istikametinde, sonuna kadar, müstakbel caddenin garp kenarından itibaren tahminen 22 metre mesafede olmak üzere, kazdırılarak çıkartıldı ve burada ırmağın aşındırıcı tesiri altında bulunan meyilde inkıtaat uğradığı görüldü. Müstakbel caddenin ortasındaki bir parça tetkik edilmeksizin bırakıldı. Bundan takriben 70 m. şarka doğru, eski Çankırıkapısı caddesinde, bir istilobat parçası zuhur etti. Bu istilobat hernekadar yükselen araziye uygun olarak 1, 22 m. yüksekte ve asıl istikamete münharif olarak bulunuyorsa da aynı caddeye aidiyetinde asla şüphe yoktur. Cadde kırmızımsı büyük kum taşlarile döşenmiş ve bunlar kullana kullana müruruzamanla aşın-

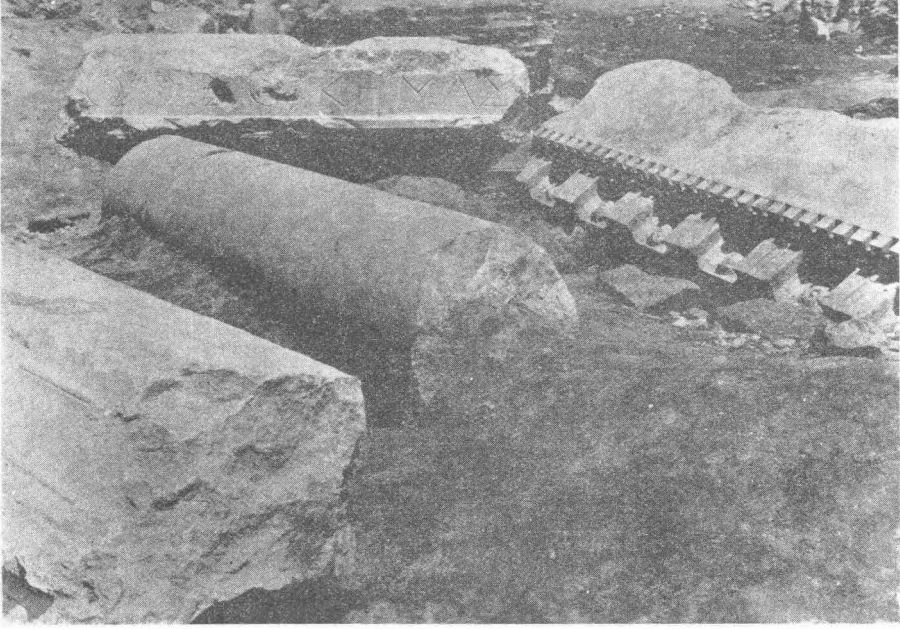
mış, fakat hiçbir araba izine rasgelmemiştir. Taşlar hususî bir temel ve yataksız doğrudan doğruya toprağa tefriş edilmiştir. Bu caddenin şimal kenarı kat'î olarak bulunamadı. Arazinin şehre doğru yükselmesi, meydana çıkarılan parça üzerindeki istilobatta bir tabaka miktarında bir tereffüle izah edilebilir. Yukarı tabakanın son kütlesi gayrimuntazam olarak kırılmıştır ve bu da onu, aslında, bir kütle takip ettiğini göstermektedir. Çünkü aksi takdirde geçit yerinde temelin gözükmeye icap ederdi. İstilobat üzerinde temellerle mücehhez müteaddit kaideler (Postament) vardır. Bunların mahalli aslilerinde oturma-

Çankırıkapı cadde Roma caddesi

dığını bulunan epiistibloklara (Epistyblok) uygun olmıyan aralıkları göstermektedir. İstilobat üzerinde hiçbir iz bulunmadığından aslî taksimat artık tayin edilemedi. En uzak şarkta bulunan temel kaldırıldığı zaman altında bir yuvarlak çifte delik bulundu. Fevkanî sathın muhafaza edilmiş tarzı dahi, temelin etrafı çığnenerek eskimiş olmasına nazaran, eskiden burada uzun müddet bir temelin bulunduğunu gösterir temel ile yükselen kaidelerin zikredilen tereffü mahallinin garbindeki istilobatın ancak daha alçakta kâin aksamına ait olduğu muhtemeldir. Çünkü asıl plint (Plinth gövdesi) altındaki kaide

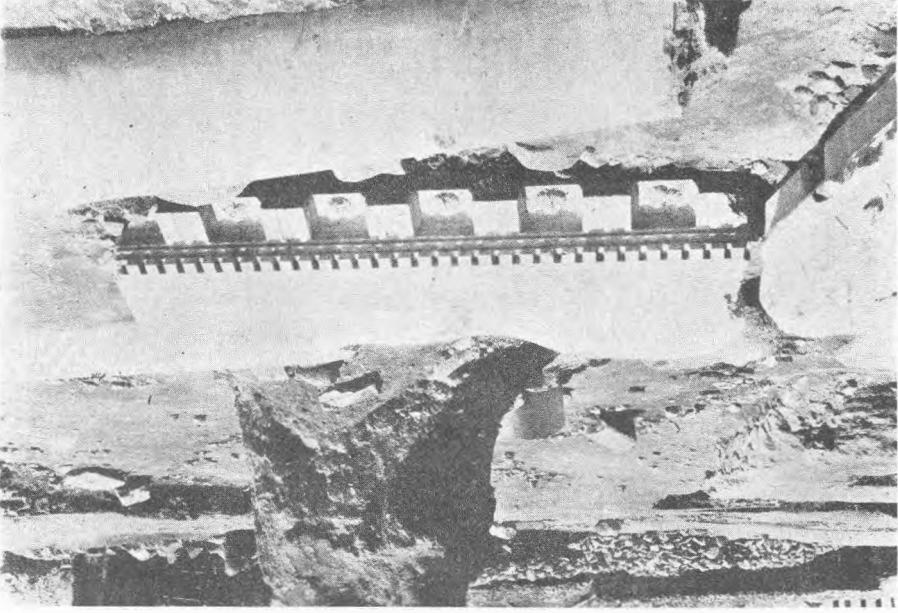
irtifai, istilobatın fevkani taş tabakasının irtifasına — maamafih büyük farklarla — tevafuk etmektedir. Buna nazaran fevkani kısım üzerinde basit temelli plintler kaim olması icap eder ki hakikaten eski Çankırıkapıda meydana çıkarılan istilobat kısmında böyledir. Bir parça garpte daha yüksekte bulunduğundan arası direklerle de tevhit edilmiş olmalıdır ki irtifa farkı temellerde ve büyük fasıllarla direklerde dahi görülmektedir. Bu devre ait zemin seviyesi, çarşının aslı zemini gibi, tespit edilemedi. Çarşının aslı zemini müruruzamandan kaybolmuş olmalıdır. Çünkü taşların gayrimuntazam arka tarafları dahi çok çiğnenmiştir. Hafriyatta şark kenarına yakın bir mahalde çarşının arka duvarı bir dükkân methalile birlikte bulundu. İstilobat gibi aynı taştan mamul ve çarşıya ait müteaddit sütunlar ve direkler devrilmüş bir vaziyette bu-

Çankırıkapı hafriyatının cenup kenarındaki kitabe

lundu. Çarşının heyeti asliyesi üzerine tertip ve inşası için, sütun irtifai müstesna olarak, bütün unsurlar verilmiş demektir. Temel, muayyen bir şekli havi olmıyan kaide ile yekpare parçadan işlenmiştir. Sütunların gövdesi düzdür. Başlık alelâde Kayser zamanına ait bir tiptir. Architrav (baş taban) ve Friz (friz) aynı bloktan yapılmıştır. Architravın iki deste direği (Fazien) vardır. Bütün profiller düz olarak bırakılmıştır. Alt taraftaki sofitler (Sofitten) oyulmuş hatlarla kabartılmıştır. Konsollar (konsol), tahtanî sathı düz olan sade bir blok şeklindedir. Aralarındaki sahalarda maskeli ve nebatî motifler (mevzu) ile müzeyyen muhtelif rozetler tevali etmektedir. İnşaat, başlıkların tarzı imaline nazaran, takriben Hadriyan (Hadrian) zamanından daha evvelki

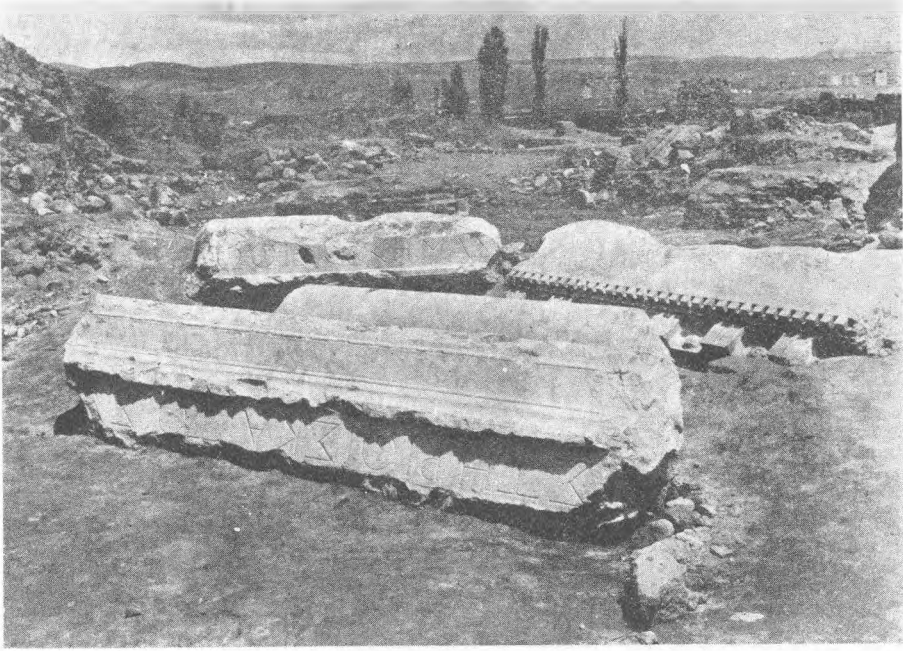
bir devre ait olması ihtimali yoktur. Şehir dahilinde her tarafta meydana çıkarılan direk parçalarının ve başlıkların cümlesi (meselâ Hacıbayram ve Türkoçağındaki müzelerde olduğu gibi) aynı evsafı haiz olmaları dolayısıyla ve Roma şehrinin imarı ile Roma İmparatorluğu zamanında mecburî inşaatı pek kısa bir zaman içine sıkıştırılmıyacağıımızdan bir defa seçilen istilin (Typus) ikinci asrın tamamı için muteber kaldığını kabul etmek mecburiyetindeyiz. Bir nevi klâsik sadelik ve yeknesaklık burada mahallî alâmeti farikadandır. Roma caddesinin cenubunda, caddeden hat bir zaviye tahtında inhiraf eden bir istikamette, büyük bir inşaat uzanmaktadır. Kesilen caddenin genişliği dolayısıyla bu inşaatın irtibatı tespit edilemedi. Şimal cihetinde en uzakta şimale

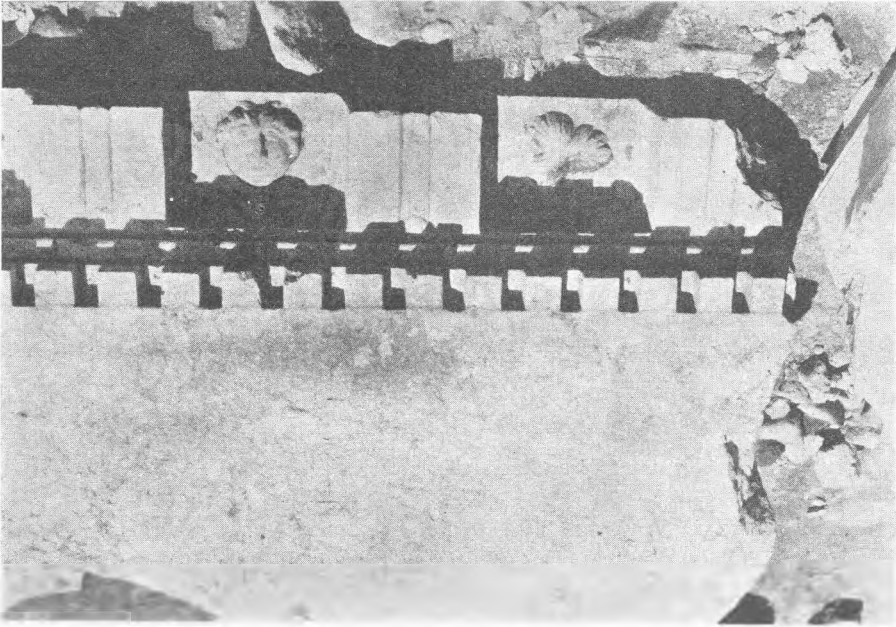
Çankırıkapıda Mermer giriş ve kitabe

çıkıntılı kuleyi haiz bir duvar görülmektedir. Bu derununda tuğla kuşakları bulunan dökme bir duvardan ibarettir. Duvar sathı zeminde garbe doğru asgarî daha 100 metre takip olunabilir. Maatteessüf birkaç hafriyat yapmak suretile bunun üzerinde fazla tetkikatta bulunamadık. Bu duvardan 7,15 metrelik bir mesafede duvarla çevrilen bir su kanalı takip etmekte ve kalenin şarkında birkaç metre mesafede zaviyei kaime tahtında kıvrılmaktadır. Kanalin tarzı inşasını ve duvarla olan münasebetini tespit için kanalı bir mahalden kaldırarak duvar istikametinde bir makta yaptırıldı. Kanalin şimal cidarı cenbunkinden daha kalındır. Dibi yuvarlak ve harçtan yapılmıştır. Cidarların baştan aşağı sıvanmadığı, yalnız taş aralarının ihtimamla temizlendiği görülmektedir. Çıkıntılı kuleyi haiz bir duvar görülmektedir. Bu duvar derununda tuğla kullanıldığına ihtimal verilemez. Kanalin üstü tuğlalarla kubbe şeklinde örtül-

Çankırıkapıda bir kitabe

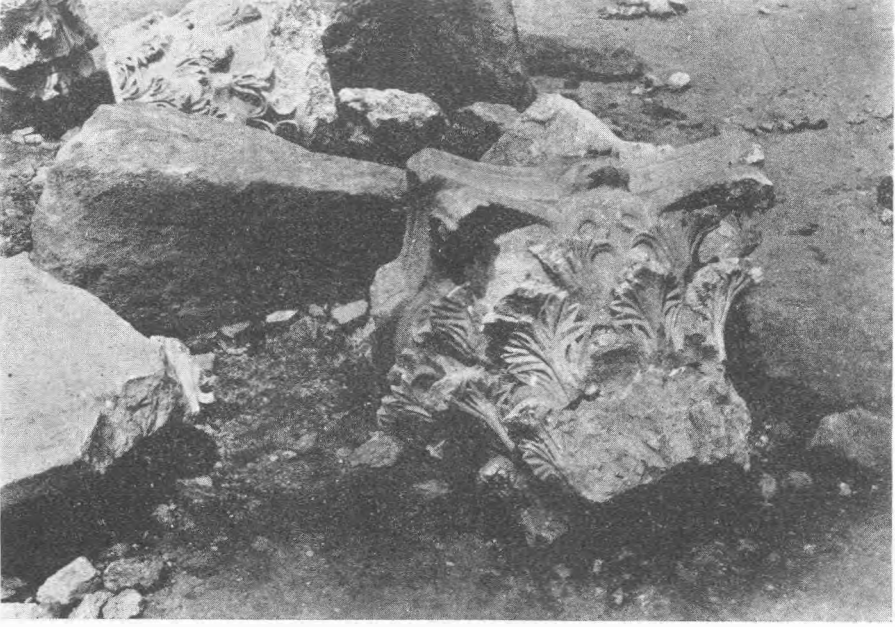
Çankırıkapıda kitabe aksamının müfredatı

müş ve bu tuğlaların kalıntıları bir istinatgah mahallinde muhafaza edilmiştir. Cenup tarafında, tuğla kubbesinin fevkinde, kanalın tahtanı cidarı ile mülâsik olarak yukarı doğru yükselen ikinci bir cidar sathı bulundu. Bu itibarla eskiden üstüste iki kanalın mevcudiyeti icap eder. Şimdiye kadar tasvir edilen inşaatta takip edilen istikamet üzerinde, cenuba doğru büyükçe bir binaya rasgelinir. Bunun irtibatı dahi, diğerlerinde olduğu gibi, tespit edilemedi. Şimal duvarı, kuleli duvar gibi, kanaldan aynı mesafede bulunmaktadır. Bu itibarla her ikisinin de aynı inşaata ait olmaları icap eder. Garp köşesi hafriyat kenarına ya-

Çankırıkapı civarında Roma caddesindeki sütun piedestali.

kın bulunan ve imtidadı hiçbir istikamette tayin edilemiyen büyük bir saha cenuptaki binadan görülmektedir. Bunun eskiden açık bir avlu olması muhtemeldir. Çünkü halen mevcut temel sathına hiçbir şey döşenmemiştir. Avluyu ihata eden duvar gayet iyi dondurma harçtan mamuldur ve sathı, kulenin üst kısmı gibi, muntazam ve $13 \times 30 - 40$ cm. eb'adında kesilmiş taşlardan teşkil edilmiştir. Muhafaza edilen fevkanî sathın bir mahallinde halen tuğla izleri görülmektedir. Bu itibarla bu duvar dahi baştan aşağı tuğla kuşaklarını ihtiva etmiş olmalıdır. İki küçük saha cenubu garbide bu avlu ile birleşir. Bunlardan cenup köşesinde bulunan birincisine temas edildi. Her ikisinin duvar-

Çankırıkapıda

Ankara Çankırıkapısı su kanalı

ları, mermür satırlar için karakteristik olan, 10 cm. kalınlığında tuğla parçaları katılmış kırmızı sıva ile sıvanmıştır. İkinci sahanın cenubu şarkî duvarlarında yan cidarları tuğladan bir kapı vardır. Bu tuğlaların bilâhare örüldüğü muhtemeldir. Eşik, mesnedi ve mihver kazığının delikleri ile birlikte muhafaza edilmiştir. Hafriyatın bu ucunda birçok sütun ve direk parçaları meydana çıkmıştır. Bu sütunlara ait temeller Ankaradan müfaretimizi müteakıp bulunmuştur. Maarif Vekâleti tarafından lûtfen gönderilen bir fotoğrafa göre bu direk parçaları büyük bir bina avlusuna aittirler. Bunlardan öndeki üç basamaklı istilobat ile profilli cidarları havi bir kapı eşiği mahalli aslilerinde kalmışlardır. Profillerin teakubu tahtanî çarşı direklerininin aynı olmakla beraber tenasüpleri nispeten hafif ve kütleler biraz küçüktür. Diğer direğe nispeten yegâne zenginliği blok konsollardaki soffitlerin sadeliğidir. Soffitlerin aralarındaki sahalarda tezyinatı mimariye nispeten zengin ve daha ziyade ihtimamla yapılmıştır.

Tam ve keskin bir tarzda işlenmiş, kenarlara gayet ince bir surette hâk edilmiştir. Heyeti mecmuası, biraz cansız ve yeknesak olmasaydı, zarif bir tesir yapardı. Architravla birlikte işlenen üç adet friz üzerinde kitabe parçaları vardır. Maatteessüf bunların irtibatı dahi tespit edilemedi. Kitabe üzerinde tesadüf edilen:

E K T ō N i δ í ω N

ibaresi hususî bir adamın vakfından bahsetmektedir. Paleographique (Kadim kitabeleri okuma ilmi) evsafa nazaran kitabe milâttan sonra ikinci asrın birinci nısfına ait olması muhtemeldir. Mimariye müteallik parçaların ihtimamla yapılaş tarzı kitabenin ağılebi ihtimal bu zamanın birinci nısfına aidiyetini göstermekte ve yeknesak evsaf dahi bunu teyit etmektedir. Hafriyat mahallinin garbinde, yoğun duvar tesmiye olunan mıntakada ve aynı istikamette elyevm zeminle müttehit olarak tesviye edilmiş olan bir Roma hamamı bulundu. Plânı sathı zeminde el'an tefrik edilebilmekte, fakat önce hafriyat yapmadan plânı tam olarak çizilmemektedir. Harabe mıntakasının takribî hududu plân üzerinde noktalı hatla gösterilmiştir. Fakat bir saha daha açık bulunmaktadır. Romalıların son devirlerine ait mozayik parçaları işte bu binadan neş'et etmiştir. Dr. Bittel tarafından yapılan tetkikat, Çankırı caddesinde bulunan bilcümle çanak çömleklerin milâttan sonra ilk üç asırdan neş'et ettiğini göstermekte ve yalnız üst satıhtan derin tabakalara kadar sürüklenen birkaç Türk çanak çömleği bir istisna teşkil etmektedir. Bu, meydana çıkarılan su borularının bulunduğu mahalde bilhassa göze çarptı. Burada yalnız Romalıların ait çanak çömlek bulunmuştur. Bizans çanak çömleğinin ademi mevcudiyeti bu mevkiin Bizanslılar tarafından terkedildiğini gösterir. Bizanslılar belki aşağı mahallerden tedricî bir surette hisara çekilmişlerdir. Roma çarşısını ikinci asra kaydetmek lâzımgeldiği kanaatindeyiz. Bundan başka ilk kaldırım caddesinin birinci asra, hatta Ogüst zamanına ait olması muhtemeldir. Ogüst zamanını, Romalıların tarzı telâkkisine göre, şehir inşaatında yapılan tahavvülün başlangıcı olarak kabul ediyoruz. Roma caddesinde meydana çıkarılan iki kısım ara-

sında bir inhina vaki olduğunu gördük. Ankaranın diğer sokak plânlarını bilmediğimizden bunun hakiki sebebini söylemek mümkün değildir. Yalnız bir şey varsa o da plânın tamamile gayrimuntazam olmasıdır.

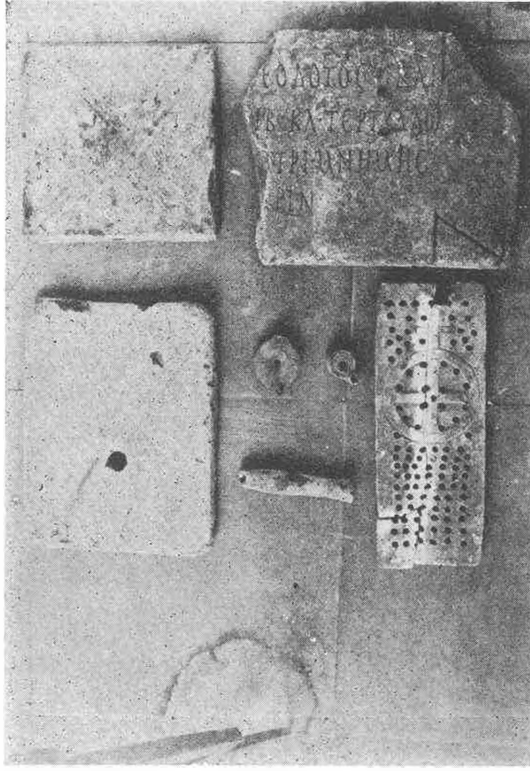
Jülyen sütunu (Kıztaşı) ve Ogüst Mabedi gibi aşağı mahallerin yerinde kaim yegâne kalıntıları, istikamet itibarile birbirinden ayrı olmakla beraber caddemizin bir kolile de rabitaları yoktur. Bu ya şehrin yollar merkezi olarak daha ziyade tesadüfen vücuda geldiğini veyahut birinci Kayser zamanının şehir plânında Galatlara ait inşaatın bilâhare icrayı tesir ettiğini göstermektedir. Galatlar zamanına ait inşaat kalıntılarına hiçbir yerde tesadüf edilmemesine mebni bu inşaatın aşağı mahallede tevessüü kat'i değildir. Çankırıkapı-

Ankara istasyonu şarkında kubbeli mezar (Hristiyani) bir sütunun tuğla yapısı

daki aşıntının, meydana çıkarılan caddenin şimalinde bulunan küçük bir araziye çekip kopardığı kabul edilemeyeceğinden bu sokağın bir kenar sokak olması lâzımgelir. Çünkü mahallenin, bataklık dere sathında inkişaf etmesi tasavvur edilemez. Diğer taraftan Roma şehri lâakal Türkocağına kadar yayılmış olmalıdır. Orada kısmen yokuş aşağı yuvarlanmış yukarda tarif edilen cinsten müteaddit sütun parçaları bulunmuştur. Çankırıkapıdaki Roma caddesinin ağılebi ihtimal yerini tutan büyük yeni inşaatı zaman itibarile pek ona yaklaştıramayız. Diğer taraftan bulunan çanak çömlekler geriye büyük bir za-

man fasırları bırakmıyor. Binaenaleyh bu yeni inşaatı Ankaranın Gotlar zamanına kadar sakin bir inkişaf devresine nail olduğu üçüncü asra kaydetmek icap eder. Eğer burada bir şehir suru olduğunu ispat edebilseydik Caracalla'ya intikal eden Ankire şehir surlarının inşaatını kuleli duvarla münasebet-tar addedebilirdik. Bu husus için şehir kenarının vaziyeti pek müsait bir şekilde idi. Maarif Vekâletinin gayreti sayesinde eski caddenin bir kısmının muhafazası tahtı temine alındı. Burada bulunan mimariye ait parçalar heyeti asliyesi dahilinde yeniden tertip ve inşa edilerek açıkta küçük bir mimarî mü-

İstasyon civarındaki Hristiyani Metropolun kitabesi

zesi halinde, modern münakalâtın hemen yanında, mazinin hatıralarını canlandıracaktır. Harabelerin büyük bir kısmı modern münakalâtın icabı olarak yerlerini terkedecekler ve ancak çektiğimiz fotoğraflarda yaşıyacaklardır. Tarihi abidelerin muhafazası kendilerine tevdi edilen makamlar abideleri toplatmağa serian karar verdikleri ve diğer taraftan modern inkişafın mümessilleri dahi icap eden sühuleti gösterdikleri takdirde, modern şehircilik inşaatı ile ilmin arzuları yekdiğerile birleşebileceğini işte naklettiğimiz şu misal vazıhan göstermektedir. Burada her ikisi de teşekküre şayan bir tarzda yapılmıştır.

II. ANKARA İSTASİYONU CİVARINDA BULUNAN ASARI ATİKA

Henüz hali inşaada bulunan Ankara marşandiz istasyonunun birkaç yüz metre şarkında, orada yığılı çakıltaşları kazıldığı zaman müteaddit Hıristiyan mezarlarına temas edildi. Bulunan asarı atika Ankara Etnoğrafya Müzesine naklolundu. Ankara Müzesi tarafından zikredilen mezarlık sahasında yapılan bir hafriyat neticesinde 4 üncü asra ait küçük bir Hıristiyan kilisesi meydana çıktı. Ancak mezar hizmetini gören toprak altındaki bodrum katı muhafaza edilmiş bir haldedir. Bunun üzeri tulanî bir kubbe ile örtülüdür. Bunu daha alçak kubbeler mailen kat'edilmektedir. Bodrumun irtifacı ancak insan boyu kadardır. Resmimiz orada bulunan bir sütun parçasını göstermektedir. Maarif Ve-kâleti tarafından Ankarada icra edilen hafriyat neticesinde meydana çıkarılan rı atika hakkında bir rapor itasile tavgiz edilen bendeniz son olarak bütün iştirak eden zevata ve bilhassa Umum Müdür Hâmit Zübeyr Beye, bilcümle mesail-de lütufkâr muavenetlerinden dolayı, samimî teşekkürlerimi arz etmek isterim.